

הסמוך שליח צבור שאומר "ברכו את ה' המבורך" של תפלת ערבית, יענה עם הצבור ברוך ה' וכו', ואינו חושש. שהרי רשאי להתפלל מנחה גם לאחר שענה ברכו. אולם בערב שבת, אם שמע מהצבור שאומרים ברכו, והוא עדיין לא התפלל מנחה, לא יענה עמהם ברכו, ואם ענה, לא יתפלל מנחה, אלא יתפלל ערבית של שבת שתיים.ז)

ח. המתפללים בכותל המערבי, או בבית כנסת שיש שם מנינים רבים בזה אחר זה, ויש חסידים ואנשי מעשה שאחר שהתפללו ערבית מבעוד יום לאחר פלג המנחה, [כמנהג הספרדים], שוהים שם לשמוע קדיש וקדושה, רשאים לענות קדושה של מנחה, לאחר תפלת ערבית שלהם, בין בחול בין בשבת, ואין לומר בזה שאחר שעשאו קודש בתפלת ערבית ליל שבת, לא יעשנו חול לענות קדושה השייכת למנחה של חול, הואיל ויש שם קדושה כזאת גם ביום השבת. וגם רשאים לענות אמן אחר חזרת המנחה.ח)

ז) הנה לענין ערב שבת, במי שענה ברכו של תפלת ערבית של שבת, קודם שהתפלל מנחה של ערב שבת, כבר כתבו הפוסקים, שאין לו להתפלל מנחה, שאחר שעשאו קודש באמירת ברכו, שוב לא יעשנו חול בתפלת מנחה. וכמבואר במרדכי (פ"ב דשבת סימן רצו), ובהגמ"י (ספ"ה מהל' שבת), ובספר האגודה, ובשו"ת תרומת הדשן (סימן ד), ועוד. אולם כל זה דוקא בער"ש שאם יענה ברכו עם הצבור כבר עשאו קודש, אבל בשאר ימי החול רשאי לענות ברכו, ולהתפלל מנחה אחר כך, ואין לומר אחר שעשאו לילה היאך יעשנו יום, שהרי תפלת מנחה שוה לתפלת ערבית, ואין שום הבדל ביניהם, זולת אמירת קדושה בחזרת תפלת מנחה, שלא תקנו חכמים חזרת השליח צבור בערבית, הואיל וערבית רשות, וכן מתבאר בתשובת תרומת הדשן (סימן ד), שיש לחלק בזה בין ערב שבת לשאר ימים. ואף בשו"ת גור אריה יהודה (סימן קו) כתב, שהמתפלל ערבית אף בימי החול אינו רשאי לענות קדושה אחר כך, דהוי תרתי דסתרי, וכמו שכתב כיוצא בזה התרומת הדשן בשם המרדכי, לענין קבלת שבת בעניית ברכו. וכן פסק הגר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (סימן צד). אולם בשו"ת תפארת אדם (סימן ח) כתב לדחות דברי הגור אריה בזה, שאין בזה משום תרתי דסתרי, שגם כלילה מותר לענות קדושה, ושכן מצינו בתפלת נעילה. גם בשו"ת עמודי אש (סימן ג) דחה דברי הרב גור אריה. וכן העלה הרב המגיה בשו"ת מעט מים, וכן כתב בשו"ת באר משה חלק א (דף לט), וכמבואר כל זה בשו"ת יביע אומר חלק ו (סימן כא אות ב'), ובשו"ת יחווה דעת חלק ו (סימן קח הערה ב). ע"ש.

ח) בגמרא תענית (ד: א"ל שמואל פוקו ואמרו לאבא אחר שעשיתו קדש תעשנו חול, ומסיק, ואף רב הדר ביה, דאר"ח אמר רב כיון שהתחיל שוב אינו פוסק, והלכתא כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. וכתב המרדכי (פרק ב דשבת סימן רצו), מי ששהה להתפלל מנחה וענה ברכו עם הקהל, שוב לא יתפלל תפלה של חול, שלאחר שעשהו קדש לא יעשנו חול, אלא מתפלל ערבית שתיים של שבת. ע"ש. ולפי זה לכאורה יש לחלק בנידון דידן בין חול לשבת. דבחול

ט. בית כנסת שהיו שם בימי החול רוב מנין שלא התפללו מנחה, ומבקשים לצרף אליהם לעשרה כאלה שכבר התפללו ערבית מבעוד יום, כמנהג עדות המזרח, רשאים להצטרף למנין לתפלת מנחה, ויענו אמן לקדיש ולחזרת השליח צבור, וגם יענו קדושה, אף שהתפללו ערבית. אולם בערב שבת אין ראוי לאלה שעשאוהו קודש, לאחר שהקדימו והתפללו ערבית מבעוד יום, להצטרף למנין לתפלת מנחה של חול, ולענות לקדושה של מנחה. ט

י. מותר להתפלל מנחה במקום שהצבור התפללו קודם לכן תפלת ערבית. ואפילו יחיד רשאי להתפלל שם מנחה. ורק בערב שבת החמירו בזה הפוסקים. י

דלא שייך האי טעמא, שהכל תפלות חול הם, לית לן בה. וכן העלה בשו"ת תורת יקותיאל (סימן מ) שהעונה ברכו אחר שליח צבור בתפלת ערבית של חול, מותר לו להתפלל מנחה אחר כך. ולא דמי לדין המרדכי ותה"ד הנ"ל. ע"ש. ואין לומר שהואיל ומצאנו למרן בשלחן ערוך (סוף סימן ל) שאם התפלל ערבית מבעוד יום ולא הניח תפילין, לא יניח אחר ערבית, ומשמע שגם בחול אחר שעשאו ערב, לא יעשנו יום, דלא דמי לנידון דידן, דהא דקיימא לן שאין קדושה בלילה, אינו בשביל שיש איסור לומר קדושה בלילה, אלא משום דערבית רשות ולא תקינו לומר קדושה. ולכן השומע קדושה מהצבור אחר שהתפלל ערבית, רשאי לענות קדושה. וראה כל זה באורך בשו"ת יביע אומר הנ"ל (חלק ו סימן כא אות א והלאה).

ט) על פי המבואר בהערה הנ"ל, שגם אחר שענה ברכו של תפלת ערבית בימי החול, יכול להתפלל מנחה. ולפי זה גם מי שהתפלל ערבית מבעוד יום, רשאי להשלים מנין לאלה שעדיין לא התפללו מנחה, ולענות עמהם אמן אחר חזרת השליח צבור, וקדושה, וכמבואר שם.

י) הנה בשו"ת האלף לך שלמה הנ"ל (סימן צד) כתב, שאלו שעדיין לא התפללו מנחה אם מותרים להתפלל בבית הכנסת שהתפללו שם ערבית, בתשובה כתבתי שהן אמת שבשלחן ערוך (סי' רסג) מבואר שרק בשבת שאם כבר קבלו שבת אין להתפלל שם מנחה, מכל מקום לדינא נראה לי שגם בחול הדין כן, ורק בעזרה שאינה קבועה לתפלה בצבור יכולים להתפלל מנחה, ומיהו זה בתפלה בלחש, אבל לומר קדושה, הרוב שהתפללו ערבית יכולים למנעם שלא לומר קדושה. ע"כ. והובאו דבריו בשו"ת יביע אומר הנ"ל (חלק ו סימן כא אות ד), וכתב על דבריו, דמה שכתב שגם בחול הדין כמו בשבת, שאין להתפלל מנחה במקום שהתפללו ערבית, אינו מחוור לפע"ד, שהרי מבואר בתרומת הדשן (סימן ד), שהוא מקור הדין שבסימן רסג, דהיינו טעמא משום שהצבור כבר קידשו היום לכן לא יעשנו חול אצלם. לפי זה בחול דלא שייך טעם זה ולילה כיום יאיר, ממילא רשאים להתפלל שם מנחה ולא מבעיא אם הם צבור בפני עצמם, שאף בשבת נראה שאין לאסור להם להתפלל מנחה, אלא אף ביחיד שהחמירו בו לגבי שבת, בחול מיהא אין קפידא. ומה גם שבתרומת הדשן שם מבואר שאין בזה איסור ממש אלא חומרא בעלמא, ולכן התיר ליחיד להתפלל שם מנחה כל עוד לא הגיעו הקהל לקבלת שבת. וע"ש עוד, וראה עוד בשו"ת יחוה דעת חלק ו (סימן יח). ע"ש.